

Psychológia a národné problémy

Uverejňujeme (v skrátenom znení) prednášku slávneho švajčiarskeho psychiatra C. G. Junga (1875-1961), v ktorej z psychologického hľadiska komentoval možný rozvoj národných a totalitných hnutí a režimov v čase medzi svetovými vojnami.

Prednášku prednesol na Inštitúte klinickej psychologie v Londynе 14. októbra 1936 bezprostredne po svojom návrate z návštavy v Spojených štátach. Podľa jeho dcéry Marianny Niehus-Jung napísal ju v priebehu cesty.

Dnešná situácia sa v mnohom líši od vtedajšieho stavu Európy. Napriek tomu je ľahko obozretnosť, pokiaľ ide o optimizmus, ktorý vyvoláva európsky vývoj v posledných rokoch. Len ľahko môžeme rozumne predpokladať, že by sa ľudská duma a jej reakcie na davoré fenomény, či už národné alebo politické, výraznejšie zmenili v priebehu párdecasťich štyroch rokov.

CARL GUSTAV JUNG

Vyzvali ste ma, aby som sa zaoberal otázkou psychológie a národných problémov. Táto otázka je iste aktuálna. Je to však otázka, s ktorou by som sa pred prvou svetovou vojnou neboli stretol. Ľudia si vtedy neboli obezre vedomí ničakej poruchy v mentálnej a psychickej atmosféri Európy, i keď psychologický kritik alebo filozof antického štýlu by toho našiel dosť, o čom by mohol hovoriť. Vtedy svet prosperoval, človek veril tomu, čo videli jeho oči a počuli jeho uši, a tomu, čo niesiel hovoríť filozofický pozitivizmus. Napriek historickej evidencii sa samotná racionalná možnosť veľkej vojny zdala zavádzajúcou a umelou nočnou morou, ničím viac než strašiacom, ktorým sa zaklinali politici a novinári, keď nemali o čom hovoriť. Ľudia boli úplne presvedčení, že medzinárodné finančné a obchodné priemyselné vzťahy sú navzájom prepojené tak pevne, že to možnosť vojny úplne vylučuje. Incident v Agadire (príchod nemeckého delového člna do agadí-

skeho prístavu v Maroku, ktorý spôsobil medzinárodnú krízu v roku 1911) a podobné gestá sa zdali iba žartmi psychopatického panovníka, ktoré však boli bezpečne vpletene do medzinárodnej siete finančných záväzkov, o gigantických proporciah ktorých sa predpokladalo, že vylučujú akýkoľvek pokús naozaj vojnového charakteru. Naviac rozprávkový rozvoj vedy, vysoký štandard verejného vzdelania vo väčšine európskych krajín a verejná mienka organizovaná ako nikdy predtým v dejinách umožňovali Európanom, aby verili v ľudské vedomé výkony, v rozum, v inteligenciu a v silu vôle. Takmer to vyzeralo, akoby človek a jeho ideály sa už mali zmocniť Zeme a vládnúť jej múdro na prospch všetkých nárokov.

Prvá svetová vojna otriasla týmto snom a rozdrvíla väčšinu ideálov predchádzajúcej éry. V onej povojnovej náladе sa objavila pochybnosť: je s ľudskou myšľou všetkô v poriadku? Človek začal pochybovať o jeho zdraví, pretože mysliaci ľudia čoraz viac žali nad tým, čoho je ľudstvo schopné. Benevolentný boh vedy, ktorý utrobil

(1)

pre človeká toľko skvelých vecí, odhalil svoju temnú tvár. Vytvoril najdiabolškejšiu vojnou mašinériu vrátane ohavnosti vojnových otravných plynov a ľudský rozum sa vždy viac zatemňoval divnými a absurdnými ideami. Medzinárodné vzťahy sa zvrhli na najvyhranenejší nacionálizmus a skutočný Boh zeme, ultima ratio všetkých vecí na svete – peniaze – nadobúdali čoraz viac fiktívnu povahu, o ktorej sa predtým nikomu ani nesnilalo. Bezpečnosť zlatého štandardu, ale aj zmlúv a iných medzinárodných usporiadanií, vojnou už aj tak ľažko otriasených, sa nielenže neobnovila, ale stávala sa čoraz iluzórnejšou. Takmer všetky väčšie pokusy o redukciu výzbroje a o stabilizáciu medzinárodných financií sa skončili zle. Ľudstvu pomaly svitlo, že sa chýtilo do jednej z najhorších morálnych kríz, akú kedy poznalo.

Je pomerne prirodzené, že na mnohých miestach vzrástali pochybnosti, či sa nepremenila ľudska myseľ. Už sa nezdalo naivné predpokladať, že celý tento nepokojujúci vývoj má svoje zvláštne psychologické dôvody, bez ktorých sa dá ľažko vysvetliť. Veľa ľudí bolo zvedavých, čo na svetovú situáciu môže povedať psychológia. Také otázky som skutočne dostával často a musím sa priznať, že som sa pri nich vždy cítil nielen neprijemne, ale jednoducho nekompetentný uspokojoivo odpovedať. Vec je „skutočne“ príliš komplikovaná. Hlavne a bezprostredné dôvody krízy majú ekonomickú a politickú povahu. Pokiaľ sú aktivitami ľudskej myseľ, mali by podliehať určitým psychologickým zákonom. Ale najmä ekonomické faktory nemajú povahu úplne psychologickú; závisia do značnej miery od podmienok, ktoré len ľažko možno spájať s psychológiou. Na druhej strane sa však zdá, že v politike psychológia prevažuje, že je tu však ešte faktor množstva, hrubej sily a násilia, ktorý zodpovedá skôr psychológií jaskynného človeka alebo zvierat než čomukoľvek ľudskejmu.

Dosiaľ neexistuje psychológia takých nekonečne komplexných záležitostí, ako sú ekonomika a politika. Je dosiaľ

pochybne, že by sa niekedy dala psychológia aplikovať na veci závislé od nepsyhologickej faktorov. Ne-pokladám sa za kompetentného, aby som sa zaoberal konečným zmyslom našej svetovej krízy. Sú však určité momenty, ktoré majú jasne psychologický aspekt, a preto poskytujú priležitosť na komentár. Zdá sa, že je v možnostiach súčasnej psychológie, aby zaujala aspoň nejaké stanovisko.

Krajiny, v ktorých sa objavujú naj-

pozoruhodnejšie symptómy, sú hlavne tie, čo skutočne zažili vojnu (prvú svetovú, pozn. prekl.) a nachádzali sa po nej v strašnej biede a ne-poriadku. Mám na mysli najmä Rusko, Nemecko, Rakúsko a Taliansko. Bez ohľadu na príčiny je bieda určitý psychologický stav, pre ktorý sú priznačné konkrétné emócie, ako deprezia, strach, zúfalstvo, ncistota, nepokoj a všetky možné pocity ukryedenosti. Na tento stav existuje pozitívna a negatívna reakcia:

I. **Pozitívna** – vyhľadáva sa väčšie úsilie. Človek zmobilizuje svoju silu a vôľu a usiluje sa prekonáť prekážku alebo príčinu biedy fyzickým, morálnym a intelektuálnym snažením. Býva to plne vedomý a racionalný pokus podporovaný všetkými prostriedkami, ktorými jednotlivec disponuje. Ak nastačí jeho vlastná sila, hľadá pomoc iných; väčšie množstvo jednotlivcov založí možno nejakú organizáciu, aby sa zbaobili príčinu utrpenia. Ak takýto posledný pokus zlyhá, alebo ak je jednotlivec od začiatku príliš slabý, aby bojoval, nastupuje negatívna reakcia.

II. **Negatívna** – namiesto vhodných obranných prostriedkov a koncentrácie energie, voľného úsilia a všetkých racionalných spôsobov a metód použiteľných v takomto stare sa objavuje emociálna reakcia. To nemusí nevyhnutne znamenať, že je prispôsobenie neučinné. Znamená to len, že jednotlivec, pokiaľ uspeje, vďačí za to tomu, že sa nechá skôr pasívne unášať na hrebeni emocio-

nálnej vlny, než aby použil vedomé a zámerne voľné úsilie. Inými slovami, dosiahol úspech primitívnym a inferiorným spôsobom, vlastne iba inštinktívou reakciou. Oveľa častejšie však emocionálna reakcia nepriniesie úspech práve preto, že je príliš primitívna a tým aj neprimeraná možno veľmi zložitej situácií. V každom prípade je jednotlivec pasívny a je skôr objektom emócie než jej subjektom. Emocionálna reakcia

individuálnych psychológií. Pre individuálne psyché sú však príznačné individuálne rozdiely, častočne vrodené, častočne získané. U každého jednotlivca vidíme určité špecifické schopnosti, ktoré prispievajú k jeho relatívnej výnimočnosti. Na druhej strane sa každý jednotlivec častočne podobá komukolvek inému, čo je fakt tvoriaci aspekt ľudskej rovnosti. Teda jednotlivci sú jeden ako druhý, pokiaľ sa vo svojich vlastnostiach nelisia od

obyčajne pozostáva z depresie, strachu a dokonca paniky. Emocionálne stavy vždy vyvolávajú inštinktívne reakcie. Hierarchia ľudského rozumu slabne a dezinTEGRUJE a dvere sa otvárajú pre vpád primitívnych inštinktívnych sil. Emocionálna reakcia vždy znamená regresiu. Prvým účinkom regresie je obyčajne znovuvyvolanie infantilných metód a postojov. Pod vplyvom strachu a zúfalstva sa ľudia veľmi často stávajú detinskými, sú bezmocní, bezbranní a demoralizovaní. Bezmocnosť a panika tiež vedú k vytváraniu skupiny či skôr k zhliukovaniu do masy, ktorá prináša stádovitú istotu.

SKUPINA

Vytváranie skupiny pod vplyvom paniky nemôžeme nezývať organizovaním, pretože to nie je pokus založený na rozume a vôle, ale v zásade na emocionálnom pohybe. Je to skôr akumulácia než organizácia. Vo všetkých takéhoto skupinových formáciách vidíme jasné stopy infantilnej a archaickej psychológie; infantilnej, pretože vždy hľadajú otca, a archaickej, pretože predstava otca sa objavuje v mytológickej podobe. Zdá sa byť nevyhnutné, že takáto skupinová formácia reguluje na primitívny kmeňový zväzok, ktorý drží pokope na jednej strane náčelník alebo medičinman a na druhej strane nejaká mystická doktrína, kmeňové učenie.

Opýtajme sa teraz, čo urobí národ v stave psychológiej biedy. Množstvo ľudí alebo národy nie sú nič iné než nahromadenie jednotlivcov; ich psychológia je preto nahromadením

iných, ale líšia sa od seba, ak rovinu vlastnosti a schopnosti, ktoré nemôžu porovnať so schopnosťami iných ľudí. Všetko, čo majú ľudia spoločné, sa môže nahromadiť v skupinovej formácii, ale ich individuálne schopnosti sa neliromadia nikdy – skôr sa navzájom rušia. A preto veľká skupina, považovaná za jedinú bytosť, prejavuje iba črty spoločné všetkým, ale žiadnu z ich individuálnych schopností. Črty spoločné všetkým ľuďom sa skladajú hlavne z inštinktívnych vlastností; sú relativne primitívne a inferiorné v porovnaní s mentálnou úrovňou väčších členov skupiny. Preto sto inteligentných ľudí pohromade vytvorí jedného hydrocefala.

Psychológia mäs je vždy inferiorná, dokonca aj vo svojich najidealistickejších skutkoch. Celý národ nikdy nereaguje ako normálny moderný jednotlivec, ale vždy ako primitívna skupinová bytosť. Preto nie sú masy nikdy správne prispôsobené, a keď, tak jedine na veľmi primitívnej úrovni. Ich reakcie patria do našej druhej kategórie – negatívnej formy. Človek v skupine je vždy nerozumný, nezodpovedný, emocionálny, zmätený a nespoľahlivý. Zločiny, ktoré by jednotlivec nikdy nestrelal, voľne pácha skupinová bytosť. Čím väčšia organizácia, tým nižšia morálka.

Národy ako najväčšie organizované skupiny sú z psychologického hľadiska nešikovné, hlúpe a amorálne obludy podobné obrovským jašterom s neuveriteľne malým mozgom.

Sú neprístupné rozumným argumentom, sú sugestibilné ako hysterickí pacienti, sú detinské a náladové, bezmocné obete svojich emócií. Naleria na každý podvod, ktorému sa hovorí slogan, sú v ohromujúcej mierke hlúpe, pažravé, bezohľadné a slebo násilnícke ako náhľivo prebudený nosorožec. Zotrvávajú na každom nezmysle, na každej emóции a krievde, na každom predsudku, vzpierajú sa každej psychologickej úvahy, chytia sa na najlacnejší, a najprichľadnejší trik. Väčšinu času trávia v snoch a primitívnych ilúziach, čo sú obvykle chomutý rôznych „izmov“. Pokiaľ sa nerušene popášajú na otvorenom priestranstve, sú ospalé a neškodné. Len čo im však dochádza potrava a začínajú migrovať a sfáhovali sa k susednému územiu, uchylujú sa k násiliu. Nemožno ich presvedčiť, že ľudské bytosti v priebehu tisícročí vyvinuli lepšie metódy a že jednotliví ľudia veria v rozum a inteligenciu.

Monštrózne skupiny inklinujú prirodzené, k vodecom, ale vodec vždy žnamená skupinu vnútri národa, a takáto skupina je častej pažravčia a zerie viacej než ostatné skupiny, ktoré vedie. A pretože všetky pažravé monštrá sú žiarlivé, zbaujú sa svojich vodecov a nový stav nazývajú demokraciou, v ktorej nikto nevládne a nikto nie je ovládaný. Logika tohto postupu silne pripomína príbeh človeka, ktorý pristál na neobývanom ostrove. Prvý, čo urobil, bol štátnický akt: nazval sám seba demokraciou a tak pocítil, že má slobodu a všetky politické práva.

I skupinová bytosť si všimne, že v demokracii naráža na pozoruhodne neinteligentné obmedzenie slobody, ktoré ukladá každému slobodnému a svojprávemu občanovi neviditeľná, plne legendárna bytosť, nazývaná „štát“. Keď sa prvýkrát monštrózna skupina poniepreje demokraciou, určite si nevšimne, že sa jej prechádzajúci vládca, zosadený z trónu, premenil na ducha. Ale je to tak. Stane sa z neho Štát.

Štát je psychologickej zrkadlový obraz monštra demokracie. A ak národ vždy povstáva ako jeden muž, Štát je pravé taky dobrý ako jednotlivý človek. V skutočnosti je to náozaj

osoba, s neobmedzenými možnosťami, oveľa prísnejsia než ktorýkoľvek tyran minulosti, v najvyššej možnej mieri hľavá a biologicky nebezpečná. Tento Štát sa nepodoba rímskemu Caesarovmu, ktorý robil z vojnových zajatcov otrokov a príslušníkov nižších vrstiev obyvateľstva; vyberá svoju kontribúciu od najvitalnejších a najnadanejších jednotlivcov v svojom panstve, robi z nich otrokov svojich marnotratných zámerov, nie vše, že energia pôsobí len vtedy, keď sa nahromadí. Energiou Štátu sú peniaze. Čerpá všetku starostlivo a snaživo nahromadenú energiu a rozprúšta ju, takže sa stáva neúčinnou, a tak spôsobuje umelú entropiu.

Zdá sa, že „demokracia“ je vhodný názov, len v ranej mladosti ducha Štátu. Na podporu jeho bezhraničných ambícií sa museli vynájsť dva úplne nové „izmy“: socializmus a komunizmus. Stupňujú svoj ultrademokratický charakter do mimoriadnych rozmerov; človek na opusťtenom ostrove sa teraz stal sociálnou demokraciou. Tieto ilúzie sprevádzajú ďalšia podporná procedúra, vyprázdňovanie periaží, ktorá veľmi skoro urobí iluzórnymi všetky úspory, ktoré v kultúrnej tradícii zaručovala individuálna zodpovednosť. Zodpovednosť preberá Štát a zotročuje každého jednotlivca svojimi smiešnymi schémami. To všetko sa deje tzv. infláciou a devalváciou. Hodnota peniaží sa rýchlo stáva fikciou záručenou Štátom. Peniaze sa stávajú papierom a každý presvedča každého, že tie malé útržky majú nejakú cenu, pretože to vraví Štát.

Nic som si všbec istý, že to, čo hovorím, tiež nie je fikcia. Neviem presne, čo sa zhorsuje, ale mám silný a nanajvys nepríjemný pocit, že sa niččo zhorsuje a že je to dokonca ešte ďalej tým horšie. Som si istý, že nie som jediný, kto ako ja sa cíti nesvoj. Určite existujú stovky ľudí, ktorí stratiли dôveru v smier, ktorým sú veci zreteľne uberajú. Ako skupinové bytosť sme rovnako zmätení ako všetci ostatní, ale ako jednotlivci by sme mali využiť našie psychiatrické znalosti, ak sa nám zdá, že sa hodia na

zvláštnu symptomatológiu našej zdi-
vočenej epochy.

Ako som sa už zmienil na začiatku, tieto symptómy nachádzame u tých národov, ktoré najviac zdrivila vojnová beštia. Týka sa to naprsklad Nemecka. Už v roku 1918 som publikoval text, v ktorom som obraťal pozornosť súčasníkov na ohromujúci vývoj v nemčkom vydani kolektívneho nevedomia. Nazbierať som už bolo kolektívne shy Nemeckov, ktoré ma presvedčili, že zobrazujú začiatok ľudnej regresie, podobné regresii zdesenčného a bezmočného jedinca, ktorý sa stava najprv detinským a potom primitívnym a archaickej. Videl som vstavať Nietzscheho „plavovlasú beštiu“ so všetkým, čo to implikuje. S istotou som cítil, že kresťanstvo bude čeliť výzve a že sa bude účtovať so Židmi. Preto som sa snažil začať diskutovať, aby som včas predišiel osudnému násiliu nevedomého výbuchu, ktorého som sa obával – avšak nie dosťatočne, ako nanešťastie veľmi jasne ukázali nasledujúce udalosti. Nemusím hovoriť, že ma nikto nepočul. Hmla vojnovej psychológie bola ešte príliš hustá.

Nemecko bolo prvou krajinou, čo zažila zázraky, ktoré koná duch demokracie, Štát. Videlo, ako sa jeho peniaze stávajú elastické, ako expandujú do astronomických rozmerov a ako sa potom úplne vyparujú. Zažilo pohromade to, čo sa nám duchovia iných demokrácií snažia robiť akoby v spomalenom filme, zrejme v nádeji, že nikto nepočopí, že ide o vytieranie zraku. Nemecko to dostalo rovno na hrb a nikomu nebolo do žartu. Celá vzdelenecká stredná trieda bola úplne zruinovaná, ale Štát stál na samom vrcholku a märal sa stále viac a viac „istickou“ rúzou ako vojnovými farbami. Krajina sa nachádzala v stave extrémnej biedy a neistoty a cez obyvateľstvo sa prelievali vlny paniky. V individualnom prípade sú to symptómy nadchádzajúceho výbuchu. Každý takto výbuch vyniesie archaickej materiál, archetypy, ktoré spájajú sily jednotlivca so silami národa. Je v tom istý zmysel: vytvára silu, kde bola slabosť,

presvedčenie namiesto pochybností, odvahu namiesto strachu. Ale energia, ktorá má spôsobiť takúto premenu, odoberá sa mnohým starým hodnotám a za dosiahnutý úspech sa draho platí. Takýto výbuch je vždy regresiou do historie a vždy znamená zniženie úrovne civilizácie.

Prostredníctvom komunizmu a Rusku, nacionálneho socializmu a Nemecku a fašizmu v Taliansku sa Štát stal všemocným a žiadal od svojich otrokov telo i dusu. Demokracia sa stala vlastným „zrkadlovým ob-

razom, svojím vlastným duchom a prízrak sa stal desivo skutočou, všobojimajúcou mystickou prítomnosťou a osobnosťou, ktorá uzurpovala trón, o ktorom zbožné teokratické kresťanstvo dúfalo, že bude patriť Bohu. Starý totalitárny nárok *Civitatis Dei* teraz hľásia Štát: jedna ovca ako druhá a celé stádo v jednom dave, ktorý strážia tajni aj uniformovaní výlciaci; všetci sú úplne pozbažení vysokých prav, o ktorých sniával človek na ostrove, ktorý sa nazýval demokraciou. Nič žiadnych prav sú len povinnosti. Všetky zdroje energie, priemysel, obchod, peniaze i súkromné podnikanie vysal nový otrokář, Štát.

A deje sa nový zázrak. Odniešiel prišli istí ľudia a každý z nich prehovoril ako Ľudovít XIV.: „Štát som ja.“ Sú to noví vodcovia. Štát preukázal svoju existenciu tým, že sa vtelil do ťudu z Galileje, do niekdajších nenápadných nút, vybavených však veľkým duchovným hlasom, pred ktorým sa národ kríž v bezhlasej poslušnosti. Sú Štátom, ktorý zaujal miesto stredovekej teokracie. *SYMBOLY*

Vtelenie ducha Štátu nie je žiadou malichernou, afčrou. Súťaží so známymi historickými paralelami – dokonca ich provokuje. Rovnako ako má kresťanstvo kríž, ktorý symbolizuje jeho esenciálne učenie, má Hitler svastiku, symbol rovnako starý a rovnako rozšírený ako kríž. A tak ako stála hviezda nad Betlehedom, ohlasujúca vtelenie Boha, má Rusko červenú hviezdu a namiesto holubice a baránka kladivo a kosák a namiesto svätého tela pútnické miesto s múmiou prvého svedka. Rovnako ako

vyzvalo kresťanstvo rímske impérium, že posadilo na trón ambicioznych rímskych biskupov ako Pontifex Romani a zvečilo veľké impérium v teokracii cirkvi a Svätej rímskej ríši, vytvoril dúce divadelného scénieriu impéria, ktoré bude veľmi skôr siaháť od Etiópie k Herkulovým stĺpom ako to voľakedajšie.

Znôju je to Nemecko, ktoré nám poskytuje určité poňatié o fundamentalnej archetypálnej symbolike, ktorú vyniesla erupcia kolektívnej nevedomosti. Hitlerov obraz bol na kresťanských oltároch. Sú ľudia, ktorí na svojich náhrobkoch vyznávajú, že zomreli v pokoji, pretože svoje oči upierali nie na Pána, ale na führera. Útok na kresťanstvo je zrejmý, nepotrebuje ani potvrdenie o neopaganizme, s ktorým sa stotožnili tri milióny ľudí. Toto hnutie možno porovnať len s archetypálnym materiálom, ktorý predvádzal prípad paranoidnej schizofrénie. V neopaganizme nájdete najkrajšiu wotanistickú symboliku, indogermánsku špekuláciu atď. V severnom Nemecku existuje sekta,

ktorá uctieva Krista v podobe jazdca na bielom koni. Nezachádza tak ďaleko ako kolektívna halucinácia, i keď vlny nadšenia a extázy sú vysoké.

Národy v stave kolektívnej biedy sa správajú ako neurotickí alebo dokonca psychotickí jednotlivci. Najprv disociujú alebo dezintegrujú a potom upadajú do stavu zmätka a dezorientácie. Pokiaľ nejde o psychotickú dezintegráciu v individuálnom prípade, zmätok zasahuje hlavne vedomé a pôvodlomé vrstvy, ale nedôtyka sa fundamentálnej instinktívnej štruktúry mysele, kolektívneho nevedomia. Naopak, zmätok vo vrchných vrstvách produkuje v kolektívnom nevedomí kompenzačnú reakciu, ktorá sa skladá z osobitného osobnostného surrogátu, archaickej osobnosti, vybavenej zvrchovanými inštinktívnymi silami. Táto nová konštelácia je spočiatku úplne nevedomá; ak sa však aktivizuje, stáva sa zrejmou vo forme projekcie. Je to obvykle lekár liečiaci pacienta, ktorý prijíma úlohu projektovanej figury. Mechanizmom tejto projekcie je prenos. V prenose sa lekár javí preoblečený napríklad za

otca, ako osobnosť symbolizujúca zvrchovanú moc a inteligenciu, záruku bezpečnosti a ochrany pred ohromnými hrozobami. Pokiaľ dezintegrácia nedosiahne spodné vrstvy, prenos nebude produkovať viac než obraz otca. Ale len čo zmätok rozvíri tieto neznáme hlbiny, projekcia sa stáva kolektívnejsou a lekár sa javí ako akýsi kúzelník alebo spasiteľ. U aktívne náboženských osôb nahradí lekára aktivovaný obraz Krista alebo jeho neviditeľná božská prítomnosť.

Mystická literatúra oplýva opismi takýchto zážitkov. Podrobnej zážitkov nájdete vo Varieties of Religious Experience od Williama Jamesa. Keď však pozorujete sny týchto pacientov, nájdete zvláštne symbolické obrazy, často dľhe predstímn, keď si pacienti sami uvedomia takzvaný mystický zážitok. Tieto obrazy majú vždy špecifický vzorec, sú cirkulačné, stvorcové, podobné krížu či hviezde, alebo sa skladajú z týchto prvkov. Pre takéto figúry používam technický termín mandala, čo je sanskrtské slovo pre „kruh“. Zodpovedajúci termín v stredovekej latíncine je circulus quadratus alebo rota. V hinduistickej literatúre nájdete tiež termíny padma (lotos) a čakra, ktorý označuje na kvete podobné centrá rôznych lokalizácií vedomia.

Vďaka svojej cirkulačnej forme vyjadruje mandala kruhovosť, t.j. úplnosť a integritu. V tantrizme a lamaizme sa používa ako nástroj koncentrácie a ako prostriedok zjednotenia individuálneho vedomia. Ľudskej ego-personality so zvrchovanou bož-

skou osobnosťou non-ega, t. j. nevedomia. Mandaly majú často podobu rotujúcich figúr. Jednou takotú figúrou je svastika. Môžeme ju preto vyklaadať ako projekciu nevedomého pokusu sformovať kompenzačne zjednotenú osobnosť. Tento nevedomý pokus hrá veľkú úlohu vo všeobecnej perzonifikácii Štátu. Dáva mu jeho príznačnú kvalitu a poskytuje mu schopnosť vtelieť sa do ľudskej osobnosti. Takmer osobná autorita a zdánlivá výkonnosť Štátu nie sú v tomto zmysle ničím iným než neve-

domou komšteľaciu zvrchovanej in-
stinktívnej osobnosti, ktorá kompen-
zuje zrejmú nevykonalosť vedomej
ego-personality.

Ked' písal Nietzsche svoje maj-
strovske prorocké dielo *Tak vravěl
Zarathustra*, určite nemal ani poňa-
tie o tom, že nadčlovek, ktorého
vytvoril zo svojej osobnej biedy a ne-
vykonalosti, sa stane prorockou anti-
cipáciou führera alebo duceho. Hitler
a Mussolini sú viac-menej obyčajné
ľudské bytosti, avšak, a to je pozoru-
hodné, predpokladajú, že sami vedia,
čo robiť v situácii, ktorú prakticky
nikto neschápe. Zdajú sa mať nadľudskú
odvahu alebo rovnako nadľudskú
bezstarostnosť začažiť sa zodpoved-
nosťou, ktorú zrejme nikto iný nie je
ochotný alebo schopný niesť. Len
nadčlovek môže dôverovať právo-
moći, ktorá stačí na ťažkosť aktuálnej
situácie. Vieme však, že mystická
skúsenosť rovnako ako identifikácia
s archetypálnou postavou prepožičia-
vajú obyčajnému človeku takmer
nadľudskú silu.

Hitlerovo nevedomie sa zdá byť
ženské. Mussoliniho temperament,
latinský a úplne maskulínny, nelenovo-
luje porovnanie s Hitlerom. Ako Tat-
lian je presýtený rímskou historiou,
a tak v každom geste prezrádza svoju
identitu s Ceasaram. Nanajvýs charak-
teristické sú povesti, ktoré sa
oňom hovoria. Povedali mi – neviem
či je to pravda, alebo nie – že sa
nedávno objavil na recepcii v rímskej
tóge a s Caesarovým vienkom a spô-
sobil paniku, ktorá sa masela učítlať
najdrastickejšími prostriedkami. Aj
keby to bola len legenda, krásne
ukazuje, ako povest vykladá duceho-
úlohu. Ohováranie je iste zlá vlast-
nosť, ale priznám sa, že soim ho vždy
pokladal za zaujímavé, pretože je to
často jediný prostriedok ako získať
informáciu o verejnej postave. Oho-
váranie nemusí byť pravdivé, aby
malo cenu. Aj keď podáva úplne
prekrútený obraz človeka, jasne uká-
zuje spôsob, akým funguje persona,
t.j. verejné vystupovanie. Persona ni-
kdy nie je skutočný charakter, je to
kompozitum zo správania sa jednot-
liveca a z úlohy, ktorú mu pripisuje
verejnosť.

U diktátora a jeho oligarchickej
hierarchie sa duch Štátu zjavuje
v ľudskom tele. A predsa sú štátenci
také ľudské bytosti, ktoré preberajú

moc nad svojimi blíznymi a ti sú
okamžite cťia utláčanými, hoci to
necitili, pokiaľ sa nazývali demokrati.
Toto otroctvo Štátu je, pravda, rov-
nako zlé ako predtým, ale ľudia teraz
spomínajú, že mohli hovoriť niečo
o politike a teraz sa im povedalo, aby
zavreli ústa. Majú pocit, akoby sa im
stalo niečo strašné. Neuvedomujú si,
že všetko, o čom si hovoria v demo-
kratii, je rovnako inčotné ako čoko-
vek, čo by mohli hovoriť teraz. Je
pravda, že demokrati hovoria, socia-
listi hovoria viac a komunisti ich
všetkých v hovoreni porazia. Presne
to ich priviedlo k dezintegrácii
a preto v stavе zosilneného poriadku
hovorenie náhle prestane.

Neporiadok je destruktívny. Po-
riadok je vždy klietka. Sloboda je
vysadou menšína a je vždy založená
na škode druhých. Švajčiarsko, naj-
staršia demokracia na svete, sa nazýva
slobodnou krajinou, pretože nijaký
cudzinec nevyužíval slobodu na jeho
škodu, dokial Amerika a Veľká Brita-
nia ncopustili zlatý standard. Od tých
čias sa cítime občanmi. Sme slabí;
nás životný štýl je obmedzený a nás
obzor obopínajú nielen obyčajné
hory, ale skutočné pohorie predsu-
dkov proti všetkému a každému, kto
presahuje našu mieru. Sme uza-
mknutí v klietke poriadku a vzduchy
využívame len načoľko, aby sme sa
nezadusili. Ostáva nám jedna cenosť;
sme skromní a naše ambície sú malé.
Preto lipneme na poriadku a neve-
rime privelmi rečiam. Ale naša slo-
boda je mimoriadne obmedzená – na-
šťastie dosť. Možno, že nás to spasí
pred diktátorom.

Vnútrený poriadok sa zdá byť lepší než teror chaosu, v každom prípade menší z dvoch veľkých ziel. Obávam sa, že rozkazy treba posúvať ticho.

Je tu však väčšina, pre ktorú je najdôležitejšou vecou na svete ne-prestať hovoriť. To je asi dôvod, prečo sú diktatúry nakoniec odmietnuté, a preto sú dejinnami vinu nesčitlivé a pošutovania hodné hazardné hry politikov – smutná komédia pre rozjímavú myseľ a citlivé srdce.

Pokiaľ sme upadli do éry diktátorov, Caesarov a vtelených Štátov, uzavreli sme cyklus dvoch-tisíc rokov a had sa opäť stretol so svojím chvostom. Potom bude naša éra replikou prvých storočí po Kristovi, keď Caesar bol Štát a Boh, keď sa pre Caesara pripravovali božské obete, zatiaľ čo chrámy bohov sa rozpadali. V tých dňoch sa oči tisícov odvračali od tohto viditeľného sveta, náplnené hrôzou a znechutením, a prijímalu filozofiu, ktorá liečila ich duše. A keďže sa história opakuje a špirála evolúcie sa zdánliovo vracia k bodom, z ktorého vyšla, je možné, že sa ľudstvo bliží k epoché, keď sa už dosť povedalo o veciach, ktoré nie sú nikdy také, aké si ich prajeme mať, a keď sa výnorí otázka, prečo sme sa vôbec zaujímali o zlú komédiu.